

Europa și drumul „celei de-a treia căi”. Este posibilă o a treia super-putere mondială?*

Ștefan CIOCHINARU**

Abstract: *The article explores Europe's possibility of becoming a significant global geopolitical power, starting from Henry Kissinger's, Bruno La Maire's, Raffaele Simone's, and André Loeskrug-Pietri's hypotheses. Thus, the article will discuss three possible scenarios related to the evolution of the European Union: 1) shadowing a super-power, through a strategic, political, and economical alliance; 2) obtaining a critical mass through the alliance with a regional power (Russia, for instance), and 3) evolving to a higher European integration level, so that strategic power adds to its economic super-power.*

Keywords: *European Constitution, European Union, european reform, Europe, XXI century, European super-power, European federation, European sovereignty*

Cu prilejul lucrărilor Forumului Global organizat de Institutul McCain, Henry Kissinger, 97 de ani, patriarhul politicii externe americane, spunea că „în încercarea de a-și defini rolul global, Europa este tentată să-și asume o altă politică externă decât Statele Unite. Pe termen scurt, consecințele vor fi pozitive și pentru Europa, și pentru SUA. Însă, pe termen lung, autonomia va reduce Europa la statutul de apendice al Eurasiei” (Marchievici, 2021). Mai mult, elaborând cu privire la identitatea europeană, Kissinger considera că UE nu a reușit încă să-și creeze o identitate politică și nici o conștiință politică. Deciziile

* Articol publicat și pe blogul personal al autorului:
<https://internationalfreemedia.wordpress.com/>

** Facultatea de Jurnalism, Universitatea „Hyperion”, București

se iau prin compromis, într-un mod administrativ, de la caz la caz. Din punctul meu de vedere, nu poate să existe o viziune pe care să o descriem drept europeană. De sute de ani, Europa a venit cu idei noi despre structurile politice și viziunile politice. Multe dintre marile idei despre libertate și democrație au venit din Europa. Atunci, Europa era unită din punct de vedere filosofic. Acum, se pare că UE se poate concentra pe aspecte economice și tehnologice, nu însă și pe cele istorice. Or, dacă Europa vrea să participe la relațiile internaționale ca o singură entitate, va trebui să genereze idei care să fie aplicabile în circumstanțele europene, dar să aibă relevanță și pentru restul lumii. (Marchievici, 2021)

Astăzi, Europa nu mai dorește o relație transatlantică cu SUA în rolul de lider. „Europa nu mai caută acest lucru. Europa vrea autonomie, nu mai vrea să fie condusă. [...] Diferențele dintre Europa și America nu au apărut în timpul administrației Trump, ele erau tot mai evidente în perioada anterioară, iar acest lucru era vizibil de ambele părți.” (Marchievici, 2021) Iată, așadar, în câteva cuvinte, schițată paradigma de evoluție a Bătrînului Continent, o căutare de sine și de destin.

Încotro, Europa?

Bruno Le Maire, ministrul francez al Economiei și Finanțelor și unul dintre cei mai apropiați camarazi de proiect politic ai lui Emmanuel Macron este autorul unei cărți-manifest cu titlul *Noul Imperiu. Europa secolului XXI* (Drăghici, 2019) care, de altfel, a provocat ample dezbateri de-a lungul și de-a latul continentului, mai ales datorită faptului că, în paginile sale, autorul prezintă ceea ce mai este cunoscut, încă din anii '90, drept „A Treia Cale”, ca o variantă dezirabilă de viitor pentru dezvoltarea omenirii, în general, și a Europei, în special. Adică, nici socialism, nici liberalism, ci o societate tehnocratică în care fiecare cetățean să producă după posibilitățile sale și să primească după nevoile pe care le are, o societate condusă de cei care știu cum „să facă focul”, cunosc ceea ce trebuie și pot să pună în practică... Așa cum spuneam, publicarea cărții în plină criză de identitate a Europei a provocat multă emoție. Și asta pentru că Europa întârzie prea mult să aibă o direcție conceptuală clară, asumată de toți subiecții săi. Sunt falii multiple între suveranism și federalism, între progresism și conservatorism, între pro-imigrare și contra-imigrare în cadrul unei multiculturalități neîmplinite, între industrializare și dezindustrializare, între economia verde și cea de dezvoltare, între Nord și Sud, între Est și Vest, fără a mai vorbi despre cele geopolitice între pro-America și contra-America, între pro-Rusia și contra-Rusia, între pro-China și contra-China și așa mai departe. Da, este mare nevoie de schimbare, dar care să fie sensul schimbării? Aceasta este întrebarea.

În acest context, Le Maire atrage atenția că

Europa poate să și dispară. Nu piața unică, ci proiectul politic. Niciodată, de la Tratatul de la Roma din 1957, elementele de explozie nu au fost atât de puternice: apar tensiuni interne între statele membre UE în momentul când [...] înfruntarea dintre SUA și China, țări ale căror date de dezvoltare de tehnologii și putere financiară ne depășesc, ne impune o alegere radicală între o Europă suverană și o Europă supusă. Este timpul ca Europa să-și afirme și ea puterea. Cea a unui continent bogat prin diversitatea națiunilor sale, având adevărate frontiere. O putere tehnologică care favorizează crearea de campioni industriali europeni, capabili să creeze locuri de muncă și să asigure pregătirea profesională a sute de milioane de cetățeni europeni. O putere în serviciul păcii și care să apere interesele sale economice și militare, întreprinderile și cetățenii săi. Europa trebuie să definească un proiect politic și să se afirme, în secolul XXI, drept un Nou Imperiu. (Unteanu, 2019).

Un Imperiu European pentru secolul XXI ...

După cum remarcă analiștii, folosirea termenului de „Imperiu“ pune mai multe probleme dificile deoarece implică, din start, că întreaga construcție europeană ar fi una de tip neo-imperial, cu un centru de comandă în Bruxelles (sau Berlin, sau Paris – de exemplu), conectat desigur la celelalte capitale europene, dar și faptul că o politică neo-imperială europeană va intra în competiție directă cu China și SUA. Așadar, avem de-a face, poate, cu o exprimare nu prea fericită, dar care exprimă totuși o realitate imperativă: nevoia regăsirii, a redobândirii unei suveranități europene. Aceasta „ne face să reflectăm asupra noțiunii de suveranitate europeană, un amestec între suveranitatea națională (solidaritate, protejarea cetățeanului, justiție etc.) și o suveranitate europeană care unește națiunile și care, spre exemplu, permite să avem o putere comercială unică. Este hibridă, un amestec între națiune și Europa și refuză simplismul în care unii ne-ar vedea legați, naționalism de o parte și federalism de altă parte... națiunile nu înseamnă naționalisme!“ (Unteanu, 2019), spune le Maire. A Treia Cale propune „un nou capitalism, respectuos față de drepturile salariaților și purtător al unui proiect care să aibă sens pentru zona industriilor și care să afirme necesitatea unei tranziții ecologice“ (Unteanu, 2019).

Pentru mine – spune Bruno Le Maire – fractura Nord-Sud nu mai reprezintă fractura decisivă. Totul se va juca între Europa occidentală și Europa centrală și de est. Acolo nici recuperarea economică nu mai este suficientă și nici șantierele de infrastructură... Nu mai putem continua să anunțăm o Europă cu mai multe viteze fără să ne gândim la consecințe. Trebuie ca proiectele comune să fie alese împreună cu noile țări membre. Dincolo de monedă și de vulnerabilitatea noastră financiară, cea mai mare primejdie pentru UE este ca

memoriile noastre să nu se acordeze împreună. Fracturile culturale și de memorie, amplificând populismele, fac să crească riscurile economice. (Unteanu, 2019)

Chestiunea esențială, subliniază Bruno Le Maire, este aceasta a suveranității europene pentru simplul motiv că „nu există suveranitate politică fără o suveranitate tehnologică. Când toate datele companiilor europene pot fi recuperate de administrația americană (sau de cea chineză – n.n.) prin intermediul Cloud Act, când nu stăpânești datele tratate prin intermediul inteligenței artificiale pentru recunoaștere facială, când toate datele noastre medicale cad pe mâna străinilor, atunci nu mai există suveranitate.” (Unteanu, 2019)

...care, deocamdată, seamănă doar cu sfârșitul Imperiului Roman

Ei bine, în timp ce elitele politice și universitare dezbat aceste importante probleme conceptuale, realitatea europeană de zi cu zi este literalmente debordată de procese inexorabile și corozive. „În scurt timp – explică el – Europa va deveni islamică și se va africaniza. Ne vom confrunta cu aceeași soartă ca și Imperiul Roman distrus de invaziile barbare. Este rezultatul acceptării nelimitate a corectitudinii politice” (Simone, 2018), trage semnalul de alarmă profesorul emerit de lingvistică al Universității Roma Tre, Raffaele Simone, îngrijorat de fluxul continuu de imigrație ilegală spre Europa. Reputatul savant nu are nicio îndoială: există foarte multe semne care arată că „Europa va deveni islamică și se va africaniza” (Simone, 2018). Situația din lumea a treia, mai ales după dezastrul pandemiei de Coronavirus, a devenit și mai dificilă. Este clar că, dacă oamenii au de ales între a muri în Africa și a trăi în sărăcie în Europa, vor alege a doua variantă. Simone este sceptic cu privire la posibilitatea integrării noilor veniți. „Acceptarea fără limite – conchide el – va duce la împlinirea profeției lui Michel Houellebecq din sumbrul său roman *Supunere*. Mai repede decât ne imaginăm, Europa va deveni islamică și africanizată și se va descoperi, așa cum a spus Paul Valéry, că este doar un mic promontoriu al Asiei.” (Simone, 2018)

Criza de sistem, forțele centrifuge și prejudecățile fatale deschid drumul celei de-a Treia Căi

Pentru a întregi acest puzzle, la capătul căruia se află „A Treia Cale”, să vedem și opiniile lui André Loeskrug-Pietri, directorul organizației *Joint European Disruptive Initiative* (JEDI), care, într-un articol publicat de Euractiv, având titlul „Europa, Franța, Germania – Zero Speranță?” (Pătrușcă, 2020), diagnostichează apoplexia care a lovit UE:

Atâtea proiecte europene sunt blocate sau încetinite pentru că marile state membre, începând cu Germania și Franța, vorbesc despre Europa, dar acționează la nivel național. Strategii de inteligență artificială fragmentate, politici industriale necoordonate, agenții de inovații împrăștiate, fiecare pentru el în domeniul licențelor 5G, atitudini diferite față de China... În acest ritm de melc, cu această politică a pașilor mici, cum am putea avea cea mai mică nădejde în privința Europei? Într-o epocă în care democrațiile sunt din ce în ce mai mult puse în discuție de către sistemele autoritare din Est și din Asia, de populismul de peste Atlantic și în interiorul frontierelor europene, și în care noile puteri tehnologice renunță *de facto* din ce în ce mai mult la funcțiile de securitate, democrațiile se mai află ele la înălțime? Conducătorii noștri sunt la înălțime? Principiile democratice ale consensului, ale puterii majorității, ale drepturilor individuale, ale statului de drept, ale alegerilor corecte sunt ele amenințate într-o lume care pune mai mult preț pe două competențe contradictorii: capacitatea de a gândi pe termen lung, un punct forte al Chinei adesea subliniat, și de a fi incredibil de agil, chiar imprevizibil, un domeniu în care excelează președintele american? [...] Dacă se înmulțesc mișcările sociale și pun sub semnul întrebării democrația reprezentativă, lucrul nu este lipsit de importanță. Popoarele, percepend că nivelul lor de trai scade, simt că proiectul european se află în impas. Pentru a evita o năruire totală a instituțiilor, statele membre trebuie să își schimbe logica. Ele trebuie să înțeleagă că prosperitatea, satisfacția cetățenilor și restaurarea Europei în jocul geostrategic al marilor puteri, nu sunt decât elementele aceleiași ecuații. Există o speranță. Dar această speranță nu va deveni realitate decât odată cu o anumită formă de revoluție. (Pătrușcă, 2020)

Este nevoie de un nou Tratat pentru UE

Așadar, am văzut opiniile unui geopolitician, Henry Kissinger, ale unui pan-european, Bruno La Maire, ale unui savant, profesorul emerit Raffaele Simone și ale unui specialist al crizelor, André Loeskrug-Pietri. Toți evocă nevoia unei schimbări cu adevărat democratice în UE. Este nevoie de un concept unitar, de o direcție strategică, de instituții înnoite, altfel existând riscul fragmentării și al eșuării proiectului de unitate europeană. Într-un fel, deși nimeni nu o spune sau nu o recunoaște deschis, este nevoie să se umble chiar la fundamentele actualei construcții care pârâie din toate încheieturile. Intrat în vigoare acum ceva mai mult de 11 ani, *Tratatul de la Lisabona* a permis un pas înainte, dar a și demonstrat că și-a trăit deja traiul. Născut din falimentul proiectului care stabilea o Constituție a Europei, a absorbit circa 80% din conținutul acesteia. El a fost fructul tandemului franco-german, compus atunci din Angela Merkel, doritoare pe vremea aceea, în 2007, să afirme președinția germană a UE în timpul primului semestru al aceluși an, și Nicolas Sarkozy, care, abia ales președinte în Franța, intenționa să pună în aplicare ideea sa de „mini-tratat” care ar fi închis criza instituțională provocată de dublul „nu” –

francez și olandez – în referendumurile din mai și iunie 2005, privind Constituția Europei. În cele din urmă, Tratatul a fost aprobat, după multe tatonări și referendumuri naționale, dar n-a avut niciodată cu adevărat o susținere populară. Adevărul este că Uniunea suferă de pierdere de încredere din partea cetățenilor săi, iar Brexitul nu este decât fața cea mai vizibilă a unei derive care are rădăcini vechi.

Acum, când, în sfârșit, a reînceput Conferința asupra viitorului Europei (*Declarația comună*, 2021), e timpul ca Uniunea să-și recunoască propriile greșeli și să actualizeze valorile fondatorilor săi, începând cu Robert Schuman și Declarația sa (*Schuman declaration*, n. d.) care a stat la baza nașterii proiectului european postbelic. În fața tuturor provocărilor de astăzi, UE trebuie să iasă rapid din situația actuală, să se gândească la prezent și mai mult la viitor. Asta înseamnă reformă, noi politici și soluții concrete. Este nevoie de o simplificare a instituțiilor de la Bruxelles, de o mai directă responsabilitate politică și, mai ales, de mai puțin egoism al țărilor mari și puternice. O Uniune fără cei mici și mai slabi, fără solidaritate și incluziune nu poate exista, după cum deja s-a demonstrat în timpul crizei de coronavirus. La vechea dilemă – „cine răspunde la telefonul Europei?” – trebuie găsit, totuși, răspunsul final. Este președintele Comisiei? Este președintele Consiliului european? O fi țara care, din când în când, preia președinția timp de șase luni a UE? Sau poate este președintele Băncii Centrale Europene? Să fie președintele Eurogrupului? Poate este Înaltul reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate? Sau, cum ar spune exponenții *real-politik*-ului, mai degrabă este „perechea franco-germană”? În dezorganizarea generală (rezultat paradoxal al supra-organizării), pare că ultima variantă este, deocamdată, cea mai probabilă... Nu neapărat și cea mai bună.

Cu alte cuvinte, așa cum spuneam, este nevoie de un nou Tratat de Uniune Europeană (*Tratatul privind Uniunea Europeană*, 2012). Democrația supranațională are nevoie de o adevărată politică transnațională, într-o circumscripție unică, europeană: fiindcă vom putea avea adevărate mișcări politice europene doar dacă vor fi votate direct de cetățenii europeni. De aceea trebuie ieșit din *statu quo*-ul actual și depășit Tratatul de la Lisabona (*Tratatul de la Lisabona*, 2007), care, să ne reamintim, a fost un compromis după eșuarea tragică a validării Constituției Europene.

Opțiunile geopolitice ale Europei

În cele din urmă, pentru Europa, este și o chestiune de supraviețuire. Ciclul istoric deschis după prăbușirea comunismului s-a încheiat. Globalizarea

a devenit un proces obiectiv care remodelează planeta în perspectiva iminenței „a patra mari revoluții industriale” a omenirii. URSS a dispărut în istorie, China a renăscut ca putere globală. Vechea Persie supraviețuiește ca putere regională, chiar și în pofida încremenirii aiatolahilor săi. La fel și Rusia, care își caută imperiul pierdut.

În jurul Europei nu e liniște. Revoluții, dictaturi și regimuri iliberale autoritare, războaie religioase și neo-coloniale, neliniști identitare, revendicări teritoriale, mari nevoi economice și sociale, exoduri de populație – nimic nu lipsește. Ca întotdeauna de-a lungul a mii de ani, în apropiere, Pământul Sfânt este scâldat neconținut cu sânge. Africa de Nord, Levantul, Asia Mică și Europa de Est sunt în zona de responsabilitate a Europei. În tot acest hinterland, economia, comerțul, fluxurile financiare, tot ceea ce înseamnă viață, dezvoltare, civilizație sunt în conexiune cu Europa. Securitatea și bunăstarea acestei zone și a Europei sunt inseparabile. Baltica, Mediterana și Marea Neagră sunt, toate, *mare nostrum* (*Merriam Webster*, n.d.). Cu beneficiile și provocările care decurg din asta. „Vecinătatea apropiată” („Rolul Rusiei”, 2021) merge din ghețurile nordului până în nisipurile de dincolo de Mediterana, și din stâncile Atlanticului până în stepele răsăritului.

Lumea de mâine este una integrată. Pentru a cuceri viitorul, mari procese de integrare își turează motoarele la maximum: Europa (UE), America de Nord (NAFTA), Asia (FTAAP-Zona de liber-schimb Asia-Pacific, ASEAN), Eurasia (Uniunea Eurasiatică), America Latină (Asociația de integrare latino-americană, MERCOSUR, UNASUR-Uniunea Națiunilor Sud-Americane), chiar și Africa (Uniunea Africană) și altele. Competiția este dură, fără menajamente. La masa viitorului, primii care vor reuși vor fi și primii „serviți”.

Procesul european de integrare este cel mai vechi și cel mai avansat dintre toate. Și, cu toate acestea, așa cum am văzut, are problemele sale. Dar ele trebuie depășite cu orice preț. Pe „marea tablă de șah a Lumii”, ca să îl cităm pe Zbigniew Brzezinski (Brzezinski, 2010), altă mare eminență cenușie a politicii externe mondiale, se reazăză piesele. Statele Unite ale Americii și China sunt acum puterile globale.

Pentru ca Europa să își asigure un loc la masa marilor decizii sunt doar trei scenarii: 1) intrarea în siajul unei supra-puteri, la remorca sa oricât de elegantă, printr-o alianță strategică, politică și economică; 2) obținerea unei mase critice prin alianța cu o putere regională (Rusia, de exemplu) și 3) trecerea la un alt nivel al integrării europene, astfel încât supra-puterea sa economică să devină și strategică. Iar acest din urmă caz nu poate deveni realitate decât printr-o și mai mare integrare a statelor membre, adică, spus mai pe șleau, printr-o și mai mare delegare de suveranitate în cadrul unui proces de federalizare! Și, într-adevăr, o Federație Europeană s-ar așeza pe picior de

egalitate cu America și China la orice masă de negocieri. Cu certitudine am avea atunci o lume mai sigură, mai previzibilă și cu adevărat multipolară.

Probabil că într-acolo vor evolua lucrurile, dar nu peste noapte. Procesul va fi mai îndelungat, cu un orizont acceptabil în a doua jumătate a acestui secol, după ce noile tensiuni hegemonice globale se vor fi epuizat. Președintele Franței, Emmanuel Macron este adesea ironizat, poate nu atât pentru viziunea sa politică, cât mai degrabă pentru impaciența cu care vrea *acum* o Europă-mare jucător strategic, cu o voce unică și un unic țel. Acum nu se poate. Încă. Deocamdată, Europa nu este pregătită, după cum s-a văzut, să gestioneze o competiție/confruntare nu doar cu puterile mondiale, dar nici măcar cu cele regionale, cum ar fi Rusia sau Turcia. Dar, tocmai de aceea, într-un viitor nu foarte îndepărtat, ea ar trebui să actualizeze potențialul pe care îl are prin instituirea și apoi acțiunea în virtutea unei noi forme de „suveranitate europeană” comună – deopotrivă economică, militară și strategică. Atunci, Europa va putea fi într-adevăr gardianul multilateralismului, apărându-se activ împotriva capriciilor unor despoți post-moderni și contra modelelor economice și politice concurente, oriunde s-ar manifesta ele. Mai mult, valorile sale perene, care au stat la baza lumii și a democrațiilor de astăzi, vor fi nu doar în siguranță, ci vor putea și înflori pe deplin pretutindeni.

Referințe

Cărți

- Brzezinski, Z. (2010). *Marea tabla de șah. Suprematia americana si imperativele sale geostrategice*, traducere de Aureliana Ionescu. București: Univers Enciclopedic.
- Simone, R. (2018). *L'ospite e il nemico. La grande migrazione e l'Europa*. Milano: Garzanti.

Surse online

- Drăghici, M. (2019, 2 aprilie). Bruno Le Maire propune crearea unui "nou imperiu" european, pentru contracararea dominației SUA și Chinei. *Monitorul Apărării și Securității*. Disponibil la <https://monitorulapararii.ro/bruno-le-maire-propune-crearea-unui-nou-imperiu-european-pentru-contracararea-dominatiei-sua-si-chinei-1-13020>
- Marchievici, C. (2021, 5 mai). Kissinger: UE nu are identitate, va fi un apendice al Eurasiei. *Cotidianul*. Disponibil la <https://www.cotidianul.ro/kissinger-ue-nu-are-identitate-va-fi-un-apendice-al-eurasiei/?fbclid=IwAR1DYRNLU5RqJqQ8SNkFZlaqcJQeViv6CA38Kn35mRZVU9R6nIBG6MqaMek>
- Pătrușcă, A. (2020, 6 martie). Un diagnostic corect pus cadavrului Uniunii Europene. *Evenimentul Zilei*. Disponibil la <https://evz.ro/un-diagnostic-corect-pus-cadavrului-uniunii-europene.html>

- Unteanu, C. (2019, 3 aprilie). „Noul Imperiu: Europa secolului XXI“. *Adevărul*. Disponibil la https://adevarul.ro/international/europa/noul-imperiu-europa-secolului-xxi-1_5ca46695445219c57e07f33f/index.html
- Schuman declaration May 1950. 1950, May 9. europa.eu. Disponibil la https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59/schuman-declaration-may-1950_en#:~:text=The%20Schuman%20Declaration%20was%20presented%20by%20French%20foreign,whose%20members%20would%20pool%20coal%20and%20steel%20production
- Tratatul de la Lisabona. 2007, 13 decembrie. Disponibil la <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>
- Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată). 2012, 26 octombrie. *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*. Disponibil la https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF
- *** (2021, 26 octombrie) Rolul Rusiei în vecinătatea sa apropiată și noile sale provocări. *Administrare.info*. Disponibil la <https://administrare.info/12-domenii/rela%C8%9Bii-interna%C8%9Bionale/16495-rolul-rusiei-%C3%AEn-vecin%C4%83tatea-sa-apropiat%C4%83-%C5%9Fi-noile-sale-provoc%C4%83ri>
- *** (2021, 3 martie). Declarația comună asupra Conferinței privind viitorul Europei, semnată de liderii principalelor instituții UE. *Agerpres*. Disponibil la <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/03/10/video-declaratia-comuna-asupra-conferintei-privind-viitorul-europei-semnata-de-liderii-principalelor-institutii-ue--675797>
- *** *Merriam Webster*. Disponibil la <https://www.merriam-webster.com/dictionary/mare%20nostrum>.